

SOCIALNO DELO V RAZMERJU DO IDEOLOGIJE

SREČO DRAGOS

Povzetek

Protislovje med strokovno proklamiranimi cilji in dejanskimi razmerji družbene moči zahteva, da morajo socialni delavci delovati hkrati pri- stransko (angažirano) in objektivno (strokovno), če hočemo, da socialno delo ne bo zgolj instrument prilagoditve in da bo učinkovito. Pogoj za to je avtonomija socialnega dela, ki pa je odvisna od avtonomije social- ne politike in avtonomije prostovoljnega dela. Ovira za prvo je v družbi s socialistično ideologijo teorija socialnega avtomatizma, ovira za drugo pa bojazen pred samoorganizacijo občanov mimo dirigiranih oblik političnega združevanja. Podružbljanje socialnega dela predpostavlja osamosvajanje (individuacijo) posameznikov, ter njihovo povezovanje z drugimi kot pogoj razvoja vseh. Zgolj v takem kontekstu je možno prese- ganje nasprotja med stroko in ideologijo.

Summary

The contradiction between professionally proclaimed goals and actual power-relationships in society demands of social workers to be partial (engaged) and objective (professional) at the same time. This is the only way for them not to become an instrument of adaptation and be effective nevertheless. The prerequisite for the stance is autonomy of social work, which in turn depends on autonomy of social policy and autonomy of voluntary work. In a society with socialist ideology the obstacle for the first one is the theory of social automatism, the obstacle for the second one is fear of self-organization of citizens outside the directed forms of social and political associations. Socialization of social work presupposes the individuation of indi- viduals and their linking-up with others as the precondition for the development of everybody. It is in this context only that there is possible to overcome the contradiction between profession and ideology.

Vprašanje socialnega dela v odnosu do ideologije je za soci- alno delo tembolj aktualno, čimbolj se ta dejavnost profesio- nalizira. Za to sta dva razloga:

- Profesionalizacija socialnega dela je bila potrebna v kontekstu kapitalizma, v katerem je vrednota človeka izenačena z vrednostjo delovne sile.

- S profesionalizacijo se v postopkih in odločitvah na področju socialnih dejavnosti ustvarja določena avtonomija, se pravi avtonomija njenih nosilcev.

Tako se izostrijo protislovje med tistimi odnosi, v katerih je človek v službi kapitala in so stroški zanj produktivni zgolj, v kolikor služijo temu smotru, in med odnosi, ki jih razvija socialno delo, katerega namen je "pospešiti ali obnoviti vzajemno koristne odnose med posamezniki in družbo, zato da se izboljša kvaliteta življenja za vsakogar"¹ (podč. S.D.).

Ti dve težnji sta se že v samih začetkih socialnega dela skušali uskladiti z institucionalizacijo, ki s svojim opredeljevanjem najracionalnejših modelov ravnanja izključuje vse drug(ačn)e možne načine ter s tem opravlja nadzor nad človekovim vedenjem, in pa z ideologizacijo, ki jo v zvezi s socialnim delom lahko razumemo (v Bergerjevem in Luckmannovem smislu) kot početje, v katerem "se posebna definicija realnosti pritrdi na konkretni interes moči."² Rezultat tega so radikalni očitki socialnemu delu na zahodu, ki da je zgolj agentura reprodukcije delovne sile kot blaga, da zgolj reproducira norme in vrednote obstoječe družbe (agentura socializacije), da na individualnem nivoju blaži posledice kolektivno povzročenih protislovij sistema (agentura kompenzacije), da zgolj prilagaja svoje kliente obstoječi družbeni strukturi (agentura disciplinizacije) itd.³ Po tej logiki je rešitev protislovij v družbi in v socialnem delu možna le na globalni ravni in z radikalnimi sredstvi, pri čemer lahko iniciativa za to pride od žrtev socialnega dela, ne pa od njegovih nosilcev; socialni delavci pa se morajo pri tem le uvrstiti na pravo stran.

Pri nas smo naredili prav to, rezultati pa kažejo, da smo daleč od tistega, kar imajo tam, kjer tega niso naredili. Tudi (ali pa zlasti) zato je v našem socialnem delu še vedno

nerazčiščeno vprašanje odnosa stroke do ideologije (ideologije, mišljene v zgoraj navedenem smislu⁴). Mislim, da protislovje med čisto strokovno proklamiranimi cilji in dejanskimi razmerji družbene moči (iz česar se socialno delo ni in ne bo moglo izkopati) zahteva takšno držo socialnih delavcev, ki se brezkompromisno zavzema za svojo strokovnost kljub ideološkim ali pa čisto osebnim vrednotam, ki večkrat niso skladne s tem ciljem. Na taki podlagi pa se socialni delavec angažira za takšna družbena razmerja, ki gredo v prid tistim, katerim je njegovo delo namenjeno, kar pomeni, da izvajalci socialnega dela, ki se strokovno ukvarjajo s pomočjo ljudem, morajo delovati pristransko (angažirano - zlasti ko posegajo v skupnost) in hkrati objektivno (strokovno)⁵. Če se zanemari prvo, (p)ostane socialno delo zgolj instrument prilagoditve ("agentura" itd.), če se zanemari drugo, se zmanjša njegova učinkovitost.

I.

Pogoj za zgoraj opisano delovanje socialnega dela je njegova avtonomnost, brez katere ni ne profesionalizacije socialnega dela ne delovanja njegovih izvajalcev v prej omenjenem smislu.

Prvo vprašanje v zvezi s tem je, ali etika socialnega dela, kot je normirana pri nas, omogoča angažirano in objektivno ravnanje socialnih delavcev. Etično izhodišče vsake stroke, ki se neposredno ukvarja s pomočjo ljudem, je gotovo stara Hipokratova prisega, ki (v zvezi s pristranskostjo in objektivnostjo) navaja pod 8. točko naslednjo zapoved: "...da bom v sleherno hišo, kamor me bodo klicali, stopil samo zaradi koristi bolnikov ter da se bom vzdržal kakršnekoli zavestne ali pogubne krivice."

Ta misel izraža dvoje:

- da je edini razlog delovanja strokovnega delavca (v tem primeru zdravnika) ter njegovega vstopa v intimnost(klienta) zgolj korist bolnikov;

- da je vsak drugačen motiv, s katerim bi poklicani sto-

pil v hišo in ki se ne pokriva povsem s koristjo bolnika, zloraba tega (po)klica, "zavestna ali pogubna krivica".

Tu ni poudarek zgolj na bolnikovi koristi, pač pa je povedano tudi, kaj je njen kriterij in od kod poziv: kriterij je (o)zdrav(l)je(nost) bolnika, zdravnikova pozvanost pa pride od bolnika samega (iz njegove hiše), ne pa od nekoga, ki je izven njega oziroma nad njim. Konkretizacija tega je npr. Zenevska deklaracija iz leta 1948: "...ne bom dovolil, da bi verski, narodnostni, rasni, strankarski ali socialni motivi razdvajali moje dolžnosti do mojih bolnikov... niti pod pritiskom ne bom uporabil svojega medicinskega znanja proti človeškim postavam." Med motivi, ki niso združljivi z bolnikovo koristjo, so torej tudi politični (strankarski) motivi; "človeške postave", proti katerim je zaprisežencu celo "pod pritiskom" prepovedano delovati torej niso isto kot npr. sistemske, splošnodružbene, politične postave. Šele na tej podlagi je možno delovanje zdravnika npr. tudi na fronti, kjer nudi pomoč ranjenim ne glede na to, kateri od sprtih strani pripadata tako ranjenec kot zdravnik. In če je tako dejanje za zdravnika samoumevno, zakaj ne bi bilo tudi za socialnega delavca? Obema je neposredna skrb zgolj bolnikovo stanje, šele v zvezi s tem pa sta oba tudi proti vojni (proti krivičnim odnosom itn.), vendar zato, ker se zavzema ta za "človeške postave", ne pa za politično ideološke programe. Zato tudi ni nepomembno, da se je zdravnik Hipokratovega časa zaprisegel "na Apolona Zdravnika in Asklepija..." (začetek besedila Hipokratove prisega), torej na bogove zdravniške stroke, medtem ko je v dobi krščanstva začetek te prisega spremenjen in se začne z besedami: "Hvaljen bodi Bog, oče Gospoda našega Jezusa Kristusa, ki je blagoslovljen za zmeraj"⁶. Tu zdravnik ni več odgovoren najprej in edino svojim bogovom (idealom lastne stroke), pač pa tistemu bogu, ki je nad tem, čeprav je ta še vedno vzdignjen tudi nad družbeno različnost tega sveta. Ko se družbeni sistemi pred dvesto leti ločijo tudi od tega boga, stopijo na njegovo mesto ti ali oni, čisto zemeljski "bogovi", in strokovni

delavci zdaj pač prisegajo njim.

Tudi to je verjetno razlog, da se etični kodeks socialnih delavcev pri nas začne z naslednjim besedilom: "Kodeks poklicne etike socialnih delavcev Jugoslavije temelji na temeljnih normah socialistične etike in morale, ustreznih ustavnih načelih in idejnih opredelitvah Zveze komunistov Jugoslavije." (podč. S.D.)

To je podlaga, na kateri je pri nas utemeljena družbena angažiranost socialnega delavca, iz česar so izvedena tudi določila kot na primer:

- "Socialni delavec kot strokovni in družbeno politično aktiven delavec sodeluje pri izpopolnjevanju in razvijanju socialističnih samoupravnih odnosov in družbenem razvoju".

- Socialni delavec je "Zvest načelom socialističnega humanizma..."

- Socialni delavec "... si prizadeva za uveljavljanje socialističnega načela dela".

- "Socialni delavec se stalno strokovno izpopolnjuje, se idejno marksistično izobražuje" itd.

Načela, kjer se zahteva strokovna objektivnost in (z njo v zvezi) vrednotna nevtralnost, pa se glasijo:

- "Socialni delavec nudi storitve vsem enako, ne glede na raso, spol, narodnost, vero, družbeni in ekonomski položaj ter svoj osebni odnos do posameznika in njegove družine".

- "Socialni delavec dela predvsem v interesu človeka, ki potrebuje pomoč".

- "Če ob poklicnem delu ugotovi kršitev zakonitosti, mora na to opozoriti tako, da se oseba zave svojega postopka in možnih posledic vendar ni dolžan, da to prijavi pristojnemu organu".

- "Ob neposrednem stiku socialni delavec ne sme obsojati osebe, lahko pa jo opozori na neprimernost njenih dejanj".

- "Socialni delavec je neodvisen pri izbiri načina in sredstev strokovnega delovanja ter je samostojen".

- "Socialni delavec pri poklicnem delu ne uporablja pri-

sile".

- Svoje poklicne obveznosti "opravlja tudi, kadar je morebiti ogrožena njegova integriteta".

Že zgolj iz teh določil strokovne etike lahko slutimo možne zadrege, zlasti v zvezi z družbeno angažiranostjo socialnega delavca. Kako naj se angažira tisti socialni delavec, ki se npr. kakorkoli distancira od marksistične ideologije, medtem ko njegova poklicna etika temelji na "idejnih opredelitvah Zveze komunistov"? Ali na primer zvestoba socialnih delavcev "načelom socialističnega humanizma" pomeni tudi zvestobo tisti Marxovi misli, po kateri je humanizem izenačen z ateizmom in odpravo privatne lastnine⁸? Ali je s "socialističnim humanizmom" mišljena tudi zvestoba npr. Leninovemu pojmovanju socializma kot vsesplošnega "popisa in nadzorstva"⁹? Kako razumeti zahtevo po socialno-strokovnem in idejnomarksističnem izobraževanju hkrati - ali ima prednost prvo ali drugo ali pa je to kar eno in isto? Ali je z zahtevo, da "socialni delavec nudi storitve vsem enako", mišljena tudi enakost ne glede na idejno-politično mišljenje oziroma partijsko (strankarsko) pripadnost, kljub temu, da to ni posebej navedeno, ali pa je v izjemnih primerih možna drugačna interpretacija tega določila? In če je, kako spet to uskladiti z zahtevo po nudenju pomoči, ki je "predvsem v interesu človeka" itd.

Ne glede na ta in podobna vprašanja, ki so za marsikoga obrobnega pomena (ker so pač v sedanji fazi socialnega dela pomembnejše druge stvari), sem hotel poudariti dvoje:

- da problem razmerja med stroko in ideologijo tudi v našem socialnem delu še obstaja (in)

- da tudi takšen etični kodeks, kakršnega imamo socialni delavci, omogoča in zahteva strokovno (nevtralno) ter hkrati angažirano (vrednotno) delovanje.

II.

Kot ni učinkovitega strokovnega dela brez lastnega etič-

nega kodeksa, tako ni učinkovite strokovne etike brez avtonomne stroke. Ker je naše socialno delo po splošno veljavni opredelitvi tudi del aktivnosti za uresničevanje socialne politike, kot tako pa ga sestavlja poleg poklicnega tudi nepoklicno socialno delo, je zato njegova avtonomnost odvisna tudi od:

1. avtonomnosti socialne politike,
2. avtonomnosti prostovoljnega socialnega dela.

Glede socialne politike raziskave kažejo, da gre pri nas še vedno za socrealistični koncept, v katerem se socialni cilji poskušajo reševati z ekonomijo, ekonomija pa s politiko. Tako prihaja namesto vse večje diferenciacije med socialno in ekonomsko politiko ter politično ideologijo (namesto njihove sektorske avtonomizacije) do vse večjega prekrivanja socialne politike z ekonomsko in do prežetosti obeh s politično ideologijo.¹⁰ Tudi npr. glede prevladujočih treh strategij v družbenih dejavnostih, tj. racionalizacije (v smislu redukcij in restrikcij), komercializacije (večje participacije, trg) in eksternalizacije (prenos storitev izven institucij), je bilo ugotovljeno, da je (neustrezno) rangiranje/ uveljavljanje teh strategij v skladu "z družbeno vlogo, ki je 'dodeljena' posameznim subjektom v okviru našega družbenopolitičnega sistema".¹¹ Ob tem pa je v razmerju moči premoč "brez dvoma na strani političnega subsistema."¹²

Glede prostovoljnega dela je podobno. V našem povojnem obdobju zasledimo dve paradoksalni prepričanji, ki sta blokirali razvoj prostovoljnih socialnih dejavnosti v tolikšni meri, da smo danes kljub dvajsetletnim poskusom afirmacije prostovoljstva še vedno na njegovih začetkih.¹³ Gre za dvoje ideoloških blokad, in sicer:

a) Prepričanje, da bo s povojno socialistično izgradnjo prišlo tudi do samodejnega reševanja socialnih problemov, zaradi česar je znanstveni in strokovni pristop k socialnemu delu nepotreben in odvečen.¹⁴

b) K socialnim problemom (in primerom) je treba pristopiti na strokoven način, kar lahko zagotovimo le z uvelja-

vitvijo socialnega dela kot stroke, ki se bo s svojo profesionalnostjo (javno) distancirala od vseh laičnih oblik socialnega dela, katerih koren je klasična dobrodelnost kapitalističnih družb.

Prvi paradoks, da namreč v socialistični družbi, katere temeljna vrednota je človek, ne potrebujemo strokovne obravnave njegovih socialnih težav, je temeljil na t.im. teoriji socialnega avtomatizma, ki vidi v intenzivnih materialnih vlaganjih v družbeno bazo (predvsem v primarni sektor) samodejno rešitev vseh socialnih problemov. Slednji so bili mišljeni zgolj kot posledica minule vojne oziroma razrednih nasprotij prejšnje družbe, medtem ko so bile ignorirane vse socialne težave, ki jih s sabo prinaša družbeni razvoj (z industrializacijo, deagrarizacijo, urbanizacijo, migracijami...). Z vidika prostovoljnega dela so bile negativne posledice v tem, da ogromni človeški potencial obstoječih prostovoljnih delavcev na najrazličnejših področjih (razni aktivisti, mladinske delovne akcije itd.) ni bil optimalno izkoriščen. Realsocialistična inačica kolektivizma je namreč po eni strani težila k nivelizaciji vsega družbenega, kar je vzpostavljalo potrebo po vseobvladljivosti (nadzorovanju, dirigiranju) - od tod stanje, ki bi ga lahko imenovali monopoliziranje prostovoljnih socialnih dejavnosti po državi in partiji¹⁵. Po drugi strani pa je temeljno nezaupanje do vsakršnih različnosti (na individualni kot na družbeni ravni) bilo precej neugodno za spoščanje iniciativ za vznikanje avtonomnih oblik medsebojnega povezovanja in drugačnih, mimoinstitucionalnih načinov delovanja. V takšnih razmerah se je ogromen številčni in potencial in potencial navdušenja prostovoljcev precej hitro izčrpal, še zlasti, ko so bili v prvih letih socialistične izgradnje odpravljeni najaktualnejši eksistenčni problemi. Z relativno stabilizacijo družbenih razmer, s postopnim izboljševanjem družbenega in osebnega standarda ter z opuščanjem najrigidnejše oblike etatizma pa je z razvojem prihajalo do drugačnih potreb ljudi, torej tudi do drugačnih potreb po prostovoljnem delu (v tem

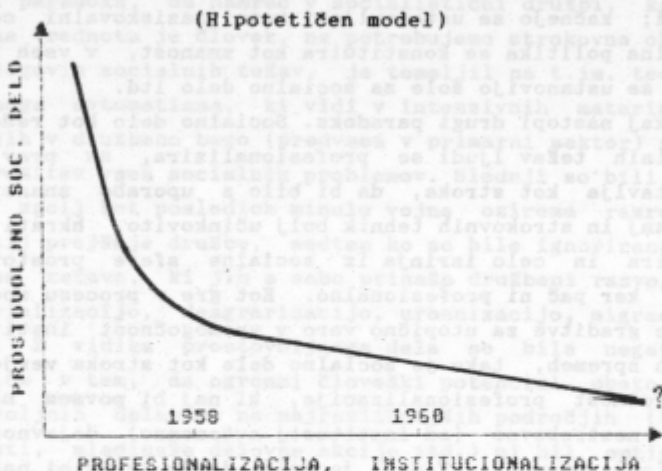
času so npr. mladinske delovne akcije zašle v prvo večjo krizo). Razvijajoča družba, ki se diferencira, začuti potrebo po bolj diferenciranem pristopu k reševanju njenih problemov - in tu je prvič dana možnost socialnemu delu kot stroki; začnejo se ustanovljati razni raziskovalni centri, socialna politika se konstituira kot znanost, v vseh republikah se ustanovijo šole za socialno delo itd.

Tukaj nastopi drugi paradoks. Socialno delo kot reševanje socialnih težav ljudi se profesionalizira, se pravi, se vzpostavlja kot stroka, da bi bilo z uporabo znanstvenih spoznanj in strokovnih tehnik bolj učinkovito, hkrati pa se ignorira in celo izrinja iz socialne sfere prostovoljno delo, ker pač ni profesionalno. Kot gre v procesu socialistične graditve za utopično vero v vsemogočnost institucionalnih sprememb, tako je socialno delo kot stroka verjelo v vsemogočnost profesionalizacije, ki naj bi povsem nadomestila nestrokovno (od institucij avtonomno) dejavnost na socialnem področju. Videti je celo, da je to edini način, s katerim se je lahko začel proces profesionalizacije socialnega dela v razmerah, ko teorija socialnega avtomatizma še ni bila povsem opuščena.

Tako je bila zamujena enkratna priložnost, da bi izkoristili tradicijo oziroma kulturo prostovoljnih dejavnosti, ki bi jo štirideset let lahko oplajali z alternativnimi pristopi k prostovoljstvu predvsem v smislu samoorganiziranja. To pa je s političnega vidika še danes delikatno početje. V tem smislu npr. RK SZDL Slovenija trdno stoji na stališču, da je sicer "v SZDL še vse preveč neživiljenjskih sestankov, preveč ozkega, forumskega dela" itd., vendar pa "so vse bolj glasne teorije o spontanosti - neformalnem združevanju, samoorganiziranju, samoiniciativi kot alternativni našega nadaljnjega družbenega razvoja. Verjeti v spontanost ali avtomatizem, da se bodo ljudje sami izbirali, odločali za najboljše, je iluzija".¹⁶ Taka skepsa do zmožnosti ljudi, da se sami odločijo za najboljše, je verjetno dosledna izpeljava tiste Kardeljeve misli, ki v zvezi s solidarnostjo pouda-

SLIKA 1.

RAZVITOST PROSTOVOLJNEGA SOCIALNEGA DELA V ETAPAH
 PROFESIONALIZACIJE SOCIALNEGA DELA

rja "nujnost, da subjektivni faktorji socializma vplivajo na zavest naših ljudi", in sicer tudi zato, "da bi se izognili določenim zlorabam na tem področju. Ob tem dodaja (ko govori o skrbi za starejše): "Mogoče bi morali nekaj spremeniti v zakonu, poostriti to odgovornost".¹⁷

Danes vidimo, da ima moč zakonske regulative in nadzora nad ljudmi zelo omejeno področje učinkovitosti in razvijanje solidarnosti na taki podlagi gotovo ni v skladu s tistim, kar naj bi pomenilo podružbljanje. Zato je za razliko od tovrstnega podružbljanja potrebno takšno razumevanje tega pojma, ki vodi v večjo učinkovitost socialnega dela, socialne politike in prostovoljstva, ne pa v njihovo politično instrumentalizacijo.

III.

Vsako podružbljanje namreč predpostavlja dvoje: osamosvajanje (individualizacijo) posameznikov (skupin, družbenih

podsystemov oz. enot znotraj neke celote) ter njihovo povezovanje z drugimi (posamezniki, enotami, strukturnimi deli), kar pomeni njihovo socializacijo.¹⁸ Pogoji tega so trije:

- možnost samoopredelitve,
- možnost nevmešavanja,
- možnost samouresničevanja.

Šele z možnostjo samoopredelitve je sploh mogoča selekcija med različnimi alternativami, ki jih nudi okolje, s tem pa transakcija med posameznikom in okoljem. To predpostavlja nevmešavanje v posameznikovo odločanje (=avtonomnost), kar omogoča, da se posameznikovi potenciali na podlagi lastne pobude selektivno vključijo v družbeno transakcijo in se v polni meri razvijejo. S tem pa pride do samouresničevanja ("samoaktualizacije", Maslow) oziroma osebnotne rasti pri posamezniku (v skupnosti pa do vzpostavljanja etnične, narodne, nacionalne, profesionalne, razredne itd. identitete). Če isti proces gledamo s širšega družbenega vidika, je to socializacija (podružbljanje). Bistvo socializacije je torej proces individuacije, kot je bistvo individuacije prav povezovanje, tj. na-vezovanje z drugimi individui (=socializacija). Vendar pa to ne gre samo od sebe. Če absolutiziramo individuacijo v (enostranskem) smislu kot zgolj fakt različnosti, prepuščene same sebi, dobimo klasični liberalistični koncept, katerega praktična družbena konsenvenca je anarhizem; če absolutiziramo socializacijo v smislu kolektivizma (posameznik je zgolj del celote in šele kot tak dobi vrednost), pa dobimo fašizem, nacizem ali stalinizem. Zato bi kot idealni model individuacije in socializacije lahko vzeli tisti mehanizem, ki ga označujemo s pojmom trg, saj omogoča naslednje:

- Ponudbo obstoječih različnosti in povpraševanje po njih.
- S tem se spodbuja povezovanje med različnostmi, kar vodi v njihov nadaljnji razvoj.
- Kot je za individuacijo posameznika važno, da ima možnost selektivnega pristopa do alternativ, ki mu jih omogoča

okolje, tako je za družbo važno, da ima preko tega selektivni pristop do potencialov, ki so v posameznih subjektih. Za tržišče so namreč zanimivi le tisti potenciali, ki so zanimivi za druge posameznike, torej za družbo (družba namreč ni nič drugega kot posamezniki v medsebojnih interakcijah in kot taka ni nekaj, kar bi "viselo" nad njimi in izven njih - o tem je pisal že Marx v znani polemiki s Proudhonom).

- Selektivnost je torej pogoj mnogovrstnosti: kupca vedno zanima le določen produkt, lastnost ali aktivnost posameznika, ki to ponuja, ne pa celotna posameznikova osebnost. Zato posameznik v neki transakciji, v katero vstopa preko trga, ni zajet v celoti (za razliko od prvobitnih skupnosti, kjer je komunikacija takorekoč totalna in diferenciranosti ni), pač pa svoje preostale potenciale uveljavlja v drugih transakcijah z drugimi subjekti. V tem smislu je svoboden, ker se lahko uveljavlja/razvija preko različnih alternativ in v nobeni ni zajet v celoti. Od tod njegova možnost izbire in njegova svoboda, kot je tudi družba svobodna in humana v toliko, v kolikor omogoča to izbiro in s tem različnost. Šele to je pogoj njene razvitosti kot tudi razvitosti vsakega posameznika.

- Raznovrstnost subjektov in odnosov, ki omogoča izbiro, je tudi pogoj preprečevanja monopolov. Posameznik, ki je le delno vključen v neko transakcijo, je z njo tudi le delno ujet. Zato mnogovrstnost transakcij in izbira med njimi preprečuje razvoj družbene neenakosti.

Kot je socializem problematičen zato, ker v projektu odprave družbene neenakosti najprej odpravi trg, kar pomeni, da vzpostavi nad njim državni monopol in s tem povzroči še večjo neenakost, prav tako je problematična tudi takšna socializacija, ki ne vidi, da je njena vloga zgolj v onemogočanju monopolov nad družbenimi transakcijami. Realsocialistična socializacija (kolektivizacija, nacionalizacija itd.) zato vedno pripelje do monopoliziranja (koncentracije) družbene moči, katere drugi pol je atomizacija (nepovezanost) subjektov, ki so ji podvrženi. Prav to isto zakonitost

lepo opiše na primer že Marx v pismu Veri Zasuličevi (v prvem osnutku pisma), v katerem govori o privatnolastninskih tendencah ruskih kmetijskih občin. Tam pravi, da "privatna hiša, razdrobljeno obdelovanje orne zemlje in privatno prilaščanje plodov pogojujejo razvoj osebnosti, nerazdružljiv z razmerami bolj primitivnih skupnosti" (podč. S.D.).

Šele privatna lastnina je torej pogoj podružbljanja, ne pa ovira (kot tudi ne zgolj nujna taktika socializma, da se izvije iz socialno-ekonomskih škripcev). Marx namreč na istem mestu poudari, da je bil šele takrat, ko so zemljo razdelili med individualne proizvajalce, ko je bila torej "razdeljena med pripadnike poljedelske občine, tako da vsak kmetovalec zase obdeluje polje, ki mu je dodeljeno, in si individualno prilašča plodove", narejen odločilen korak naprej iz nerazvitosti ter k individuaciji subjektov, za razliko od starejših egalitarnih skupnosti, kjer je bila "produkcija skupna in so delili samo produkte. Ta prvotna oblika kolektivne ali zadružne produkcije je bila seveda posledica nemoči izoliranega individua, ne pa posledica podružbljanja produkcijskih sredstev".²⁰

Socializacija (podružbljanje) torej ne temelji na kolektivni produkciji, v kateri so producenti nediferencirani med sabo in kot taki individualno zgolj konsumirajo, pač pa obratno - socializacija temelji na individualni produkciji, katere sadovi so konsumirani kolektivno, se pravi, da so dostopni celotni družbi, v kateri nima nihče monopola nad nji-mi (seveda ob predpostavki visokorazvitih produkcijskih in komunikacijskih sredstev). Ko pa se hoče to uresničiti, se seveda pojavijo problemi, in sicer z distribucijo družbene moči, ki omogoča monopole. Torej gre teoretično za dva koncepta podružbljanja:²¹

a) osamosvajanja in povezovanje enega dela družbe, ki gre v škodo drugim, ker povzroča pri drugih subjektih podrejenost in atomizacijo (svoboda nekaterih je v obratnem sorazmerju s svobodo drugih) - razredni princip;

b) osamosvajanje in povezovanje enih kot pogoj razvoja vseh (svoboda vsakega posameznika je pogoj svobode vseh) - princip brezrazredne družbe.

V tem smislu bi lahko socializem nasploh opredelili kot uveljavljanje drugega tipa (b) podružbljanja na račun prvega tipa (a):

$$S = a < b$$

* * *

Šele s takšnim razumevanjem podružbljanja je možna učinkovitost socialnega dela, ko posreduje med posameznikom in družbo v primerih "kratkega stika" med njima. Šele v teh pogojih bo lahko socialno delo vsakomur namenjena dejavnost, ne pa dejavnost, namenjena osvobajanju enih na račun drugih (kot "agentura"). Zgolj v takšnem kontekstu je možno preseganje nasprotja med stroko in (politično) ideologijo - oziroma med tistim, kar je npr. pri Maxu Webru mišljeno kot etika čiste volje in etika odgovornosti:

"Tisti, ki veruje v etiko čiste volje, se čuti odgovornega samo za to, da ne ugasne plamen čistega namena..."

Vendar pa "nobena etika na svetu ne more zaobiti dejstva, da je v mnogih primerih doseganje dobrih ciljev združeno z uporabo etično sumljivih ali vsaj nevarnih sredstev, kot tudi z možnostjo ali verjetnostjo slabih spremljajočih posledic. In nobena etika na svetu ne more povedati kdaj in v katerem obsegu etično dober cilj opravičuje etično nevarna sredstva in spremljajoče posledice. Nasilje je najvažnejše sredstvo politike."²²

S tem v zvezi M. Weber pravi, da zato specifičnost vseh (etičnih) problemov v politiki pogojuje dejstvo, da "se v rokah družbenih skupin nahaja specifično sredstvo legitim-

nega nasilja.

Vsak, ki paktira s tem sredstvom zaradi doseganja kakršnihkoli ciljev - to pa počne vsak politik - je izpostavljen specifičnim posledicam. To zlasti velja za borca za vero, ne glede na to, ali je to religiozen človek ali revolucionar."²³

Takih dilem socialno-strokovna etika ne more in ne sme prevzeti, ker potem ni več socialna, še manj strokovna. V razmerah, ko stroka še vedno ni dosledno razmejena od politike, pa se s to dilemo ("etike čiste volje") še vedno srečujemo v sami stroki, v časih prav z zahtevo po njeni družbenopolitični angažiranosti. Zato je tudi v tem primeru res, da ima družba takšno socialno delo, kakršnega si pač zasluži.

OPOMBE

1. Donald Brieland, Lela B. Costin, Charles R. Atherton, *Contemporary Social Work (An Introduction to Social Work and Social Welfare)*, McGraw-Hill, New York 1985, str. 4

2. Peter L. Berger, Thomas Luckmann: *Družbena konstrukcija realnosti*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1988, str.114.

3. Walter Hollstein, Marianne Meinhold: *Socialni rad u kapitalističkim produkcionim uslovima*. Viša škola za socialne radnike Beograd idr., Beograd 1980 (zlasti) str. 139-141.

4. V tem smislu npr. krščanska ideologija ni ideologija zato, ker vsebuje krščanske vrednote in krščansko doktrino spreminjanja družbe, pač pa "ker je buržoazija izrabila krščansko tradicijo v boju zoper novi, se pravi delavski razred, za katerega v večini evropskih držav ni več veljala trditev, da 'prebiva' v krščanskem svetu"; zato npr. v srednjem veku, ko "prebivajo" v krščanskem svetu tako tlačani kot fevdalci, (še) ni razloga za krščanstvo kot ideologijo. Ideologija nastane šele, ko jo neka skupnost potrebuje "zaradi specifičnih teoretskih prvin, ki ji koristijo z vidika njenih interesov" (gl. Družbena konstrukcija realno-

sti... str. 114-115).

5. Zakaj mislim, da ti dve zahtevi nista izključujoči (nemogoči), pač pa imperativ vsakega strokovnjaka, sem poskusil pojasniti v: Problem 'samoraziskave' in prave akcijske raziskave z Gillijevega vidika", *Socialno delo*, 27, 2/1988, str. 103-113; in pa v članku "Kako razumeti zahtevo po vrednotno nevtralni znanosti?" (ciklostirano, neobjavljeno, 14 str.).

6. Vse cit. po: Peter Borisov: *Zgodovina medicine*. Cankarjeva založba, Ljubljana 1985, str. 65, 67.

7. Vse cit. po: Kodeks poklicne etike socialnih delavcev Jugoslavije, v: Vida Milošević: *Uvod v socialno delo*. Višja šola za socialne delavce, Ljubljana, februar 1987, str. 177-181.

8. Marx v Kritiki Heglove dialektike pravi: "... nastajanje praktičnega humanizma ali ateizem je z odpravo religije posredovani humanizem, komunizem (pa) z odpravo privatne lastnine s seboj posredovani humanizem. Šele z odpravo tega posredovanja - ki pa je nujna predpostavka - nastaja pozitivno od samega sebe začenjajoči se pozitivni humanizem." (*MEID*, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1979, str. 390-391).

9. "Popis in nadzorstvo, ako ju izvajajo sovjeti delavcev, vojaških in kmetijskih odposlancev kot vrhovna državna oblast ali pa po navodilih, po pooblastilu le-te oblasti... v tem je bistvo socialistične preobrazbe, kakor hitro je ustvarjena in zavarovana oblast proletariata." (V. I. Lenin: *Velika pobuda*. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1945, str.59).

10. Glej npr. Barbara Verlič-Dekleva: Učinki socialne politike na socialno strukturo. *Teorija in praksa*, let. XXV, št. 7-8/1988, str. 1109-1122.

11. Zinka Kolarič, Ivan Svetlik: Jugoslovanski sistem blaginje v pogojih ekonomske krize. *IB - revija za planiranje*, št. 8/1987, str. 27.

12. *Ibid.* str.29

13. Prva sistematična predstavitev potrebe po prostovolj-

nem delu je bila v *Vestniku socialnega varstva SRS*, let. VIII, št.3-4, 5/1969. Na (doslej) zadnjem posvetu o prostovoljnem delu (oktobra 1987 na VSSD, Lj.) pa se je še vedno govorilo o nerazvitosti in krizi prostovoljstva.

14. Več o tem gl.: Dr. Dušan Lakičević: *Uvod u socijalnu politiku*. Savremena administracija, Beograd 1987, str.319-325.

15. Nazoren primer tega so mladinske delovne akcije, vzrasle že med NOB kot izraz solidarnosti (do borcev) in kot eksistenčna nujnost ljudi. Politiziranje akcij (zlasti po vojni) pa je iz te enkratne oblike solidarnosti naredilo sredstvo političnega povzpetništva, v več primerih prisilno obliko izkoriščanja in takšno vzdušje na deloviščih, ki je spominjalo na taborišča oziroma vojašnice.

16. Tilka Blaha (članica Predsedstva RK SZDL Slovenije): Vloga SZDL pri razvijanju prostovoljnega dela in spodbujanje iniciativ občanov (Referat na posvetovanju o prostovoljnem delu) Ljubljana, Cankarjev dom, 26.-27.XI.1985, ciklostirano, str. 7-8.

17. Intervju E. Kardelja "Borbi", 28.-30.XI.1976. Cit. po izboru citatov iz del Edvarda Kardelja, pripravljenem za jugoslovansko posvetovanje "Prostovoljno delo v socialnih dejavnostih", Jugoslovanski center za teorijo in prakso samoupravljanja Edvard Kardelj, 31.X.1985, ciklostirano, str. 7-8.

18. Ravno to protislovje med osamosvajanjem in povezovanjem, ki ni možno eno brez drugega, velja za temeljno razlagalno paradigmo družbenega razvoja; gl. npr. delo Zdravka Mlinarja *Protislovja družbenega razvoja*. Delavska enotnost, Ljubljana, 1986, zlasti str. 15-45.

19. Jan Makarovič, *Od drugačnosti k različnosti, Drugačnost otrok v naši šoli*, Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše v Ljubljani, 1986, str.38-52. - Trg je sicer po marksistični teoriji izvor družbene neenakosti vendar pa ne smemo pozabiti, kot poudarja J. Makarovič, da "izvor neenakosti ni v trgu kot takem, temveč v pomanjkiji-

vostih trga. Položaj kapitalista temelji na njegovem monopolnem položaju nasproti delavcu in to omejuje svobodno delovanje tržnih odnosov." (*Ibid*, str. 48).

20. Vse cit. po: Karl Marx, Prvi osnutek odgovora na pismo Vere Zasuličeve. MEID, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1979, str. 133.

21. Več o tem: Zdravko Mlinar, *Protislovja...* str.27, 36-45, 67-80.

22. Cit. po: Mihailo Đurić, *Sociologija Maksa Vebera*. Naprijed, Zagreb 1987, str. 212-213.

23. *Ibid*. str. 217.